

Завершуючи характеристику цієї категорії, слід відзначити, що О. Ф. Бантишев, І. Г. Богатирьов, О. І. Бойцов, С. Б. Гавриш, В. С. Картавцев, С. О. Лобов, В. П. Тихий та деякі інші науковці при характеристиці такої кримінально-правової категорії, як «підпал», наполягають на тому, що він полягає в умисних діях винного, які призвели до виникнення пожежі. Із цього випливає, що зазначені правники фактично ставлять знак рівності між підпалом та ініціюванням пожежі.

З нашої точки зору, такий підхід є необґрунтованим, адже в межах тих статей Особливої частини КК України, де використовується термін «підпал», немає жодного слова про пожежу. Звичайно, можна припустити, що підпал «автоматично» передбачає й створення пожежі, або стверджувати, що законодавець використовує слово «підпал» як синонім до слова «пожежа», однак усі ці припущення одразу розсіюються, як тількино усвідомлюєш ту беззаперечну обставину, що в межах КК України законодавець використовує й термін «підпал» (наприклад, у ч. 2 ст. 194, ч. 3 ст. 239¹, ч. 2 ст. 252 КК України). Із цього ми робимо висновок, що законодавець не ставить знак рівності між підпалом та ініціюванням пожежі. Останню тезу підтверджує й обставина, що далеко не всі категорії підпалів зумовлюють виникнення пожеж. Крім того, слід мати на увазі, що й не всі пожежі обумовлюються процесами горіння.

Г. С. Крайник, к.ю.н., асистент кафедри кримінального права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, науковий співробітник лабораторії дослідження правових проблем запобігання та протидії корупції НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України

НОРМИ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ БЛАНКЕТНИМИ ДИСПОЗИЦІЯМИ У СФЕРІ УБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНІЧНИХ СИСТЕМ

У тезах розглядається проблема визначення кола нормативно-правових актів, до яких відсилають бланкетні кримінально-правові норми. Висвітлюються особливості застосування зазначених норм, в яких встановлено відповідальність за злочини у сфері технічних систем.

В тезисах рассматривается проблема определения круга нормативно-правовых актов, к которым отсылают бланкетные нормы. Освещаются особенности применения указанных норм, в которых установлена ответственность за преступления в сфере технических систем.

The theses review the problem of determining the range of legal acts that blanket provisions refer to. The features of enforcing the mentioned rules, which establish liability for crimes in the sphere of technical systems have been highlighted.

1. До злочинів у сфері використання технічних систем належать як ті, що передбачені розділами X («Злочини проти безпеки виробництва»), XI («Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту») Особливої частини КК України, так і злочини, передбачені іншими розділами Особливої частини КК України (злочини проти громадської безпеки, громадського порядку та моральності, військові злочини тощо). *Технічна система* – це сукупність елементів і відношень (зв’язків) між ними, які утворюють цілісну структуру об’єкта, що має властивості, які не зводяться до властивостей елементів, і призначена для виконання корисних функцій¹.

2. *Використання технічних систем забезпечуються технічними та правовими* (у тому числі кримінально-правовими) *нормами*. Призначення технічних норм – визначати порядок та умови виконання різних видів робіт, тоді як правові норми покликані врегулювати їх застосування та установити відповідальність за невиконання або неналежне виконання технічних норм.

До структури правової норми в Особливій частині КК України (за винятком заохочувальних норм, приміток до статей та норм-дефініцій) належать диспозиція та санкція. Щодо технічних норм, то вони не містять конкретних санкцій за їх порушення.

3. У системі нормативного регулювання відповідальності за порушення безпеки технічних систем важливу роль відіграють бланкетні диспозиції.

Бланкетною є диспозиція, яка, не називаючи конкретних ознак злочину або називаючи тільки частину із них, відсилає для встановлення змісту ознак учиненого діяння до інших нормативних актів, які не є законами про кримінальну відповідальність (інші закони, інструкції, статuti, положення, стандарти, правила, вказівки тощо). Наприклад, бланкетними є диспозиції норм ст. 271 КК («Порушення вимог законодавства про

¹ Технічна система [Електронний ресурс]. – Режим доступу : uk.wikipedia.org/wiki/Технічна_система. – Заголовок з екрана.

охорону праці)), ст. 286 КК («Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами»).

4. Думки науковців суттєво відрізняються в питанні визначення правової ролі та кола нормативно-правових актів, до яких відсилають бланкетні норми. Одні науковці вважають, що бланкетна диспозиція використовується тоді, коли треба встановити кримінальну відповідальність за порушення правил, що містять різноманітні приписи, вимоги, заборони, які описано та детально розкрито в інших нормативно-правових актах і технічних нормах. Ці акти та норми можуть бути видані до набрання чинності законом про кримінальну відповідальність, що містить бланкетну диспозицію, одночасно з ним або після його видання; вони можуть змінюватися, але кримінально-правова норма, яка має бланкетну диспозицію, при цьому залишається без змін¹. У статтях 271-275 КК України (розділ X Особливої частини КК України – авт.) є посилання не на будь-які конкретні нормативні приписи КК, а на інші нормативні акти, що знаходяться за його межами. Це дозволяє зробити висновок, що диспозиції зазначених статей КК є бланкетними, у зв'язку з чим для їх правильного застосування слід звернутися до інших нормативних актів (правил, інструкцій, стандартів тощо)². З приводу зазначеного Ю. А. Пономаренко зауважує, що злочинна поведінка визначається тільки КК України, в той час як нормативні акти, до яких відсилають норми КК із бланкетними диспозиціями, регулюють правомірну поведінку людини у певній сфері суспільних відносин і лише допомагають установити дійсний обсяг злочинної поведінки³. А. В. Савченко до джерел кримінального законодавства України відносить окремі некримінальні закони та підзаконні нормативно-правові акти. Бланкетні диспозиції не називають конкретних ознак злочину (чи називають лише частину з них) і відсилають для встановлення їх змісту до інших джерел – некримінальних законів і підзаконних нормативно-

¹ Кримінальне право України : Загальна частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-ге вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2010. – С. 44.

² Крайник Г. С. Кримінальна відповідальність за порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х., 2011. – С. 43, 44.

³ Пономаренко Ю. А. Чинність і дія кримінального закону в часі : монографія. – К. : Атіка, 2005. – С. 47, 48.

правових актів, що розташовані за межами КК України та щодо яких не застосовується кодифікація¹.

Інші науковці переконані, що бланкетна диспозиція використовується тоді, коли треба встановити кримінальну відповідальність за порушення правил, що містять різноманітні приписи, вимоги, заборони, які описано та детально розкрито лише в законах, а не в інших нормативно-правових актах і технічних нормах. Так, Н. О. Гуторова вважає, що статті КК України з бланкетними диспозиціями мають містити відсилання не до будь-яких нормативних актів, а лише до законів, оскільки в іншому випадку це суперечить п. 22 ст. 92 Конституції України і тягне за собою нестабільність кримінального закону².

5. На наш погляд, особливістю застосування бланкетних диспозицій щодо злочинів у сфері використання технічних систем є те, що для встановлення підстав відповідальності за вчинення цих злочинів необхідно звертатися не лише до КК і законів України, а й до норм інших галузей права (наприклад, трудового). Зокрема, ст. 157 Кодексу законів України про працю встановлено, що державні міжгалузеві та галузеві нормативні акти про охорону праці – це правила, стандарти, норми, положення, інструкції та інші документи, яким надано чинність правових норм, обов'язкових для виконання³. Тут прослідковуються міжгалузеві зв'язки кримінального права.

Для встановлення суті порушень у злочинах, пов'язаних із використанням технічних систем, необхідно звертатися не тільки до переліку таких робіт, а й до спеціальних галузевих правил, що містять організаційно-правові і технічні вимоги безпечного використання технічних систем, наприклад, виконання робіт із підвищеною небезпекою на тому або іншому виробництві. Так, у гірничому виробництві це Гірничий Закон України від 6 жовтня 1999 р. № 1127-XIV⁴, Правила безпеки у вугільних шахтах, затверджені наказом Державного комітету України з промислової безпеки,

¹ Савченко А. В. Порівняльний аналіз кримінального законодавства України та федерального кримінального законодавства Сполучених Штатів Америки : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2007. – С. 80, 81.

² Гуторова Н. О. Проблеми кримінально-правової охорони державних фінансів України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2002. – С. 8.

³ Кодекс законів про працю України : Закон УРСР від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII // Відом. Верхов. Ради УРСР. – 1971. – Додаток до № 50. – Ст. 375.

⁴ Гірничий Закон України від 6 жовтня 1999 р. № 1127-XIV // Відом. Верхов. Ради України. – 1999. – № 50. – Ст. 433.

охорони праці та гірничого нагляду від 22 березня 2010 р. № 62¹ зі змінами, затвердженими наказом МНС України від 7 вересня 2011 р. № 960²; у хімічній промисловості – Правила охорони праці для виробництв основної хімічної промисловості, затверджені наказом Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду від 22 серпня 2010 р. № 162³; у шкіргалантерейних виробництвах – Правила охорони праці при виробництві шкіргалантерейних виробів, затверджені наказом МНС України від 18 червня 2012 р. № 904⁴.

У злочинах проти безпеки руху та експлуатації транспорту для встановлення суті порушень необхідно звертатися не лише до Закону України «Про дорожній рух» від 30 червня 1993 р. № 3353-ХІІ⁵, а й до Правил дорожнього руху, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 р. № 1306⁶.

Як бачимо, при застосуванні бланкетних диспозицій зміст кримінально-правового діяння визначається як законом про кримінальну відповідальність, так і нормами інших галузей права. Але останні не замінюють норми кримінального права. Вони виконують у таких випадках «субсидіарну», конкретизуючу функцію. Вони уточнюють і доповнюють положення кримінального закону. Але і при бланкетній диспозиції норма кримінального закону не змінюється за своєю суттю. Це зумовлено тим, що при порушенні норм інших галузей права завжди присутня «кримінально-правова компонента», наприклад, спеціальні ознаки, вказані в диспозиціях статей КК (суспільно небезпечні наслідки чи спосіб, місце, час, обстановка вчинення злочину). Тим самим законодавець за допомогою використання норм інших галузей лише уточнює в кожному випадку

¹ Правила безпеки у вугільних шахтах : затв. наказом Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду від 22 березня 2010 р. № 62 // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 48. – Ст. 1599.

² Зміни до Правил безпеки у вугільних шахтах : затв. наказом МНС України від 7 вересня 2011 р. № 960 // Офіц. вісн. України. – 2011. – № 78. – Ст. 2889.

³ Правила охорони праці для виробництв основної хімічної промисловості : затв. наказом Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду від 22 серпня 2010 р. № 162 // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 75. – Ст. 2684.

⁴ Правила охорони праці при виробництві шкіргалантерейних виробів : затв. наказом МНС України від 18 червня 2012 р. № 904 // Офіц. вісн. України. – 2012. – № 58. – Ст. 2350.

⁵ Про дорожній рух : Закон України від 30 червня 1993 р. № 3353-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. – 1993. – № 31.

⁶ Правила дорожнього руху : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 р. № 1306 // Офіц. вісн. України. – 2001. – № 41. – Ст. 1852.

склад кримінального правопорушення, котрий хоча і багато в чому базується на нормах інших галузей права, але не втрачає свого особистого (кримінально-правового) і спеціального змісту і форми¹.

Отже, безпека технічних систем забезпечується правовими та технічними нормами. Для кваліфікації злочинів у сфері використання технічних систем необхідно звертатися не лише до норм КК України, а й до норм законів та підзаконних актів інших галузей права. У такий спосіб простежується один із напрямків міжгалузевих зв'язків кримінального права.

П. В. Олійник, к.ю.н., асистент кафедри кримінального права №2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ І ПРАВОВІ ЧИННИКИ ТА ЇХ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПРИ ВИЗНАЧЕННІ ПОНЯТТЯ ПРЕДМЕТА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

Тези присвячено розгляду та аналізу сукупності обставин (факторів, чинників), які суттєво впливають на зміст предметів злочинів проти власності, передбачених розділом VI Особливої частини Кримінального кодексу України. Встановлено, що такими чинниками є соціальні, економічні та правові. Виходячи із характеру впливу вказаних чинників на предмет, виокремлено його ознаки та надано визначення предмета злочинів проти власності.

Тезисы посвящены рассмотрению и анализу совокупности обстоятельств (факторов), которые существенно влияют на содержание предметов преступлений против собственности, предусмотренных разделом VI Особенной части Уголовного кодекса Украины. Установлено, что такими факторами являются социальные, экономические и правовые. Исходя из характера влияния указанных факторов на предмет, выделены его признаки и дано определение предмета преступлений против собственности.

The theses are dedicated to review and analysis of the set of circumstances (factors and reasons) that affect significantly the content of crimes against property under Section VI in the Special Part of the Criminal Code of Ukraine. It has been stated that the factors are

¹ Квасневська Н. Д. Проблема кваліфікації злочинів при бланкетній диспозиції закону про кримінальну відповідальність // Правові засади підвищення ефективності боротьби зі злочинністю в Україні : матеріали наук. конф. (15 трав. 2008 р.) / ред. кол.: В. І. Борисов (голов. ред.) та ін. – Х. : Право, 2008. – С. 30.